

Fig. 1. Tinglev. Ydre, set fra sydøst.

E. M. 1956

TINGLEV KIRKE

SLOGS HERRED

Kirken, der ifølge en sen tradition var viet *S. Leonhard* og var et vikarie¹, betalte 6 skilling lybsk i cathedraticum (sml. p. 1025). O. 1279—83 synes den at have haft egen præst². Før reformationen tilhørte patronatsretten Slesvigbispens³, og 1502 og 1505 havde kirken fælles præst med Uge kirke⁴, der også var et biskoppeligt patronat. Lautrup og Almstrup i Uge sogn lå tidligere under Tinglev, mens Stoltelund indtil ca. 1550 hørte under †Bjerndrup kapel⁵ (i Kliplev sogn, Åbenrå amt). — Ved reformationen kom kirken under landsherren, fra 1544 hertug Hans og efter dennes død 1580 under de gottorpske hertuger, fra hvem den 1713—21 overgik til kongen. Menighedens valgret⁶ var som ved herredets andre kirker endnu til en vis grad i behold i 1700'rne og 1800'rne (sml. Højst p. 1568). Efter genforeningen kom kirken, der nu er selvejende, fra Slesvig til Ribe stift. — Under svenskekrigene led kirken en del overlast (sml. †messehagel p. 1651).

Vedr. *sagn* om øksekastende kæmper, se Bylderup p. 1606. — Om en tradition ang. spiret, se p. 1657, note 13.

Kirkens beliggenhed helt mod nordøst i sognet forklares delvis af de nævnte ændringer i sognegrænsens forløb (sml. ovenfor). Kirkegården, der er udvidet mod sydøst (1871)⁷, hegnes mod vest og nord af cementsatte kløvstensdiger

fra 1913⁸. I vest er der port med låge og i nordøst en låge, alle med gitterfløje; den vestre har i slutningen af 1800'rne afløst en muret portal med køreport og fodgængerlåge, og samtidig blev en nordvestindgang nedlagt⁷. Denne vestportal har antagelig været kirkegårdens hovedindgang fra middelalderen, eftersom tårnet opførtes med vestindgang (p. 1645).

En *†kirkerist* blev repareret 1641⁹, og da den senere i regnskaberne altid omtales i bestemt form, har den sikkert været i vestporten.

Et *†halsjern* sad endnu i begyndelsen af 1800'rne på kirkens mur⁷.

Kirken består af romansk apsis, kor og skib samt et våbenhus i syd og et tårn i vest, begge sengotiske. Orienteringen har afvigelse til nord.

Den romanske bygning, der formentlig er ret sen ligesom herredets teglstenskirker, er opført af *rå kamp* i ret jævne skifter, med pakning af småsten og flækker samt bredt udglattede fuger af stærkt skælhoidigt mørtel. Skråkant-sokkel, hjørner og andre enkeltheder er sat af slet hugne *granitkvadre*, der næsten kun er banede kampesten; nogle af sokkelkvadrene har en rille under skråanten. Materiale-mæssigt slutter kirken sig til Rabsted (p. 1586) og de nærmest liggende i Åbenrå amt. En enkelt *munkesten* og mange teglstensflækker findes i oprindeligt murværk i skibets vestre taggavl, men ikke i den østre; hvis norddørens teglstensmurede inderkarme er oprindelige, indikerer munkestensforekomsten antagelig en aldersforskel på kor og skib. — Af apsidens tre vinduer, der sikkert alle er ændret i 1880'erne, blev de to tilmuret 1941. Korets nordmur er delvis fornyet, vel 1889, da korvinduerne udvidedes kraftigt⁷, og sydmurens øvre halvdel stammer fra renæssancetiden; det lille, rundbuede, tilmurede vindue vest for det åbne sydvindue indeholder formentlig rester af et oprindeligt, og man må derfor formode, at hver af korets langmure har haft to vinduer (sml. Rabsted p. 1586). Skibet, hvis højde over soklen er 540 cm, har i nord tre (1941 genåbnede) vinduer, mens kun eet af sydsidens er bevaret, tilmuret ved våbenhusets opførelse. Vinduerne er ret brede, 110 cm høje, og sålen sidder 330 cm over soklen. Karme og stik er udført af rå eller blot svagt tilhugne kampesten. — Den blændede norddør (muligvis tilmuret 1743)⁷ har rundbuet stik, som omslutter et granittympanon, der kun ses indvendig fra, hvor den står med en grov behugning; inderkarmene med rundbuestik af munkesten kan være oprindelige, hvorimod syddørens karme og fladbuestik er af gotisk oprindelse.

Begge skibets taggavle er i behold, den østre noget beskadiget af skorstene og en brudt gennemgang til koret, den vestre delvis ommuret på østsiden ved tårnets opførelse; her ses et par bomhuller for stillads, og på vestsiden står de skrå taglinier urørte.

Indre. Apsiden har to små gemmenicher, falset bue til koret og kvartkuglehvælv af kampesten. Den spidse korbue af munkesten er gotisk. I skibet

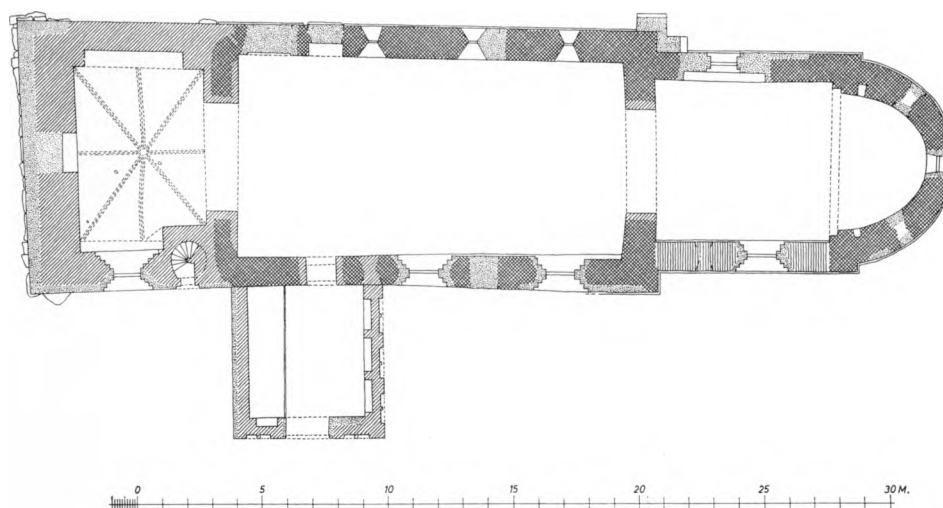

Fig. 2. Tinglev. Plan. 1:300. Målt af El. M. 1956.

fandtes o. 1890, 20 cm under nuværende gulv rester af et *pikstensgulv*, der kan være det oprindelige. Foran altret lå i samme dybde en »hård flade«, mens korets ældre gulv var helt ødelagt af begravelser⁷. Kor og skib har stået med trælofter, men kun een oprindelig bjælke (antagelig fra skibet) er genanvendt over koret.

Ændringer og tilføjelser. Nogle gotiske småændringer på de ældste bygnings-afsnit er omtalt ovenfor.

Mellem skibets sydvinduer ses et mindre, rundbuet, der formentlig går tilbage til 1600' rne.

Våbenhuset (1656⁹ og 1872 ff.⁷ kaldet karnhus, 1779—85¹⁰ våbenhus) er af munkesten i munkeskifte med ridsefuge; den vestre flankemur er skalmuret eller måske helt fornyet. Østmuren og gavlen har fladbuede blændinger både inde og ude (sml. Halk sydkapel, p. 452); de udvendige er tvedelte over aftrappet konsol, hvis nedre led har en lille tap eller knop på midten. Døren er spidsbuet, men ødelagt ved en udvidelse 1872⁷; gavlen har en båndblænding¹¹ i højde med flankemurene, og gavltrekanter er glat med retkantet glug i fladbuet fals. Materialkammeret i vestsiden er udskilt 1883¹²; i dets sydende er der en kalkgrav. — 1656 havde bygningen spåntag⁹.

Tårnet, der indtil 1667 havde kobberspir (sml. ndf.), er forneden jævnbredt med skibet og kun to stokværk højt. Materiale og fuge er som våbenhusets, men stenene er her gule og røde. Tårnrummet har rundbuet arkade til skibet og en lignende spareblænding i nord; det store, fladbuede sydvindue (sålen sænket 1845⁷) og døren i vest er begge oprindelige; stikket over den tilmurede dør er skjult af orglet. Den samtidige, otte delte hvælving med profilerede rib-

ber om rund slutsten hviler i syd på en flad skjoldbue, som er spændt mellem vestvæggen og trappehuset; til de andre sider har hvælvingen forlæg i murene. Trappehuset, hvorigennem der er adgang til andet stokværk, er bygget noget ind i tårnrummet. Underdøren er fladbuget, spindelen rund og loftet muret af fladbuede, udkragede binderstik. I højde med trappens udmunding er der udvendig en kraftig inddragning af tårnets nord- og sydmur. Det øvre stokværk, hvori klokkerne er ophængt, har i nord en retkantet glug i fladbuget fals; syd- og vestmuren er næsten helt fornyet tillige med de derværende glamhulpar; i øst er der en råt brudt åbning, der fører til skibets loft oppe i hanebåndshøjde.

— Vestsidens skalmuring med store, råt tildannede granitkvadre (sml. Broager, Sønderborg amt) stammer fra 1776 (Abildgaards dagbog p. 162), men er vistnok delvis omsat 1810⁸. På muren jernankre med årstallene 1776 og 1810 samt Chr. VII.s kronede spejlmonogram.

Formen på det spir, som brændte 1783¹⁰, kendes ikke, men det var, ligesom vist også Brede (p. 1487), tækket med kobber. I svenskekrigenes tid, der var meget hård for sognet, havde man ikke råd til at vedligeholde den dyre beklædning¹³, og mange af de nedfaldende kobberplader er måske også blevet stjålet. I årene 1657—59 brækkede man kobberet af een side, som derefter tækkedes med tjærede brædder, mens man endnu engang fæstede kobberpladerne på en anden af spirets sider; først 1667 fjernedes det sidste af kobberet, og blytækker Christen Clausen fra Als gik i gang med en spånbeklædning⁹. Tinglev spir var kun et af de mange ofre for lynilden 7. sept. 1783 (sml. Arrild p. 1266), men dette spir foranledigede provsten Balthazar Petersen i Tønder til et voldsomt angreb på kirketårne, der kun var »Pralværk« for en landsbykirke. Han ønskede tårnet fjernet og erstattet med en træklokketabel¹⁴, men sognefolkene beholdt deres tårn, omend det ved reparationen 1784¹⁰ kun fik en blytækt kuppel. Menighedens ønske om at få kuplen udskiftet med »et ordentligt tårn« gennemførtes 1810, da det nuværende spir rejstes¹⁰; det blev tækket med spån, men 1861 udskiftedes spånerne under lanternen med skifer¹⁵.

†*Tagrytter*(?). Hanebåndene i korets 5.—6. spærfag fra vest har udskæringer, der kan stamme fra opbygningen til en lille tagrytter.

Tagværkerne over apsis og kor er oprindelige, af eg, over apsidens af en noget »hjemmesyet« form, over koret af type som Roager (p. 1171, fig. 4 c), men tillige med korte, lodrette spærstivere; skibets ældste spærfag har antagelig svaret til korets, men de synes dog at have haft to hanebånd. Skibets nuværende tagværk er helt af fyr, fra 17— eller 1800'rne. Spirkonstruktionen er fra 1810, af fyr. Korets (»lillekirkens«) bjælker fornyedes 1859¹⁵.

Kirken, der sidst er istandsat 1940—41 (arkitekt Holger Mundt), stod indtil da præget af en omfattende restaurering, der var gennemført i 1880'erne⁷. I de store, fladbuede vinduesåbninger har trækarme 1941 afløst 80'ernes rundbuede

Fig. 3. Tinglev. Indre, set mod øst.

E. M. 1956

støbejernsvinduer, der atter afløste trækarme, som 1845 havde erstattet gamle blyruder¹⁵. 1941 blev alt puds hugget af væggene, der nu står hvidkalkede, gulvene blev belagt med hasleklinter (under stolene brædder) og loftsbjælkerne, som var beklædt og gipset på undersiden¹⁶, blev lagt fri og malet. — Apsiden har zinktag fra 1912⁸, kor, skib og våbenhus tegltag af blådæmpede sten. Op-lægningen af blå tagsten påbegyndtes 1851¹⁵, da det meste af kirken var tækket med et forfaldent spåntag¹⁷; talrige blytagsreparationer i 1600'rne og begyndelsen af 1700'rne⁹ tyder på, at apsis, kor og skib tidligere var helt blytækte.

Solur fra 1789. Kirkekrøniken oplyser⁷, at der tidligere over karnhusets dør var et solur, hvis skive »kan genopsættes«; denne skive, som blev malet og forgyldt 1866⁸, er først nu blevet genopsat på sin gamle plads efter en istandsættelse ved maler Stadsholt, Tinglev. Et *fsolur* og en hage til fastgørelse anskaffedes 1641⁹.

†*Glasmalerier*. Af korets to 1941 kasserede vinduer havde det søndre en fremstilling af Ecce homo, det nordre af »Bethlehem«, mens skibets fire lignende vinduer fra 1890 havde evangelistmedailloner¹⁷. Apsidens tre vinduer havde glasmalerier af tilsvarende art, som skal være efterladt bag ydervinduernes tilmuring.

Sophus Bengtsson 1941

Fig. 4. Tinglev. Maleri på altertavlens predella (p. 1649).

† KALKMALERIER

Indtil 1941 stod kirkens vægge som et godt eksempel på den interesse for de historiske stilarter, der blomstrede i 1800'ernes senere del. Apsisvæggen havde tæppebemaling, de andre vægge kvaderfugning, mens ornamentfriser, repræsenterende alle kendte stilarter tilbage til den romanske, var benyttet til indfatninger og langs lofterne. Ifølge kirkekrøniken⁷ havde »de romanske« forbillede i Ål kirke (Ribe amt). Tæppet i apsis kan have være inspireret af et ældre i gullige og brunlige farver, som ifølge samme kilde blev iagttaget 1889. Bemalingen må dog være blevet til hen imod 1900, thi krøniken oplyser, at apsis 1889 fik en blålig farve (den skulde have været lys rød, som de gamle spor viste) samtidig med, at der talrige steder i apsis og kor maledes gudelige indskrifter.

INVENTAR

Alterbordet er muret, fra nyere tid. 1866⁷ undersøgtes det middelalderlige alderbord, der bar spor af bemaling i form af store kvadersten; foroven sprang »en muret platte i tykkelse af en mursten« frem; i midten firkantet fordybning, *helgengraven*, hvori dog intet var bevaret.

Alterbordspanelet er 1941 sammensat af dele fra det tidligere stoleværk, fra 1826. Forsiden dækkes af stadernes østpanel, fire frisefyldinger med aftrappet midtparti og herover en gennembrudt frise af hinanden skærende ringe med roset. I nord og syd er indsat to og to hele stoledøre. Træværket er malet i farver, der står til altertavlen, men de gamle fyldingers oprindelige blomsterdekoration er fremkaldt (sml. stolestader).

† *Alterklæder*. 1640 købtes 20 alen silke til et klæde, og 1662 anskaffedes atter et af silke, til 25 mrk.⁹ 1763¹⁸ (og 1782)¹⁹ var alteret dækket af et rødt alterklæde af plys med forgyldte spidser og derover et af lærred, skænket af pastorinde Hoeg; nedenunder lå de gamle klæder, af rødt klæde og af lærred.

Fig. 5. Tinglev. Altartavle (p. 1649).

E. M. 1956

Altartavlen (fig. 5) er en lutheransk fløjaltartavle med predella fra sidste fjerdedel af 1500'rne, men med gennembrudt topstykke fra o. 1700. Såvidt det kunde skønnes ved restaureringen 1941 har tavlen ikke indeholdt katekismusord, men malerier, hvoraf der dog kun var ubetydelige rester tilbage på for- og bagside. Derimod lykkedes det at fremkalde det oprindelige maleri i predella-feltet (fig. 4); det skal ses i sammenhæng med Lucas Cranachs lutheranske propagandabilleder i kampen mod katolicismen²⁰ og forestiller en lutheransk gudstjeneste med præsten på prædikestolen. Midt i kirkerummet, hvis gulv er lagt med grønne og rødlige fliser, og væggene rødbrunt kvadrede, ses Kristus på korset; til venstre herfor står mændene (flere med hatte) i »standeiser« uden bænke, mens kvinderne, dels med konehuer, dels ugifte med baret eller anden hårpynt, sidder på skamler.

De øvrige malerier samt rammeværkets staffering hidrører fra o. 1700, i stort feltet nadveren, efter samme forlæg som Valløby (DK. Præstø p. 301), holdt i ret klare farver, i nordfløjen Kristus på korset mellem de to Maria'er og Johan-

nes, i syd bønnen i Gethsemane; predellavingerne er malet som englehoveder, mens de til denne staffering hørende nadverord (fraktur), på dansk, er fjernet af hensyn til fremkaldelsen af det oprindelige maleri. Rammeværket er rødt marmoreret med hvide streger på sort grund; i frisen grå frugtbundter, sort konturerede, på olivengrøn baggrund. Profilerne er grønne, sorte og forgyldte, topstykket rødt og grønt med lidt guld på englevinger og -hår. På fløjens bagsider ses store, hvide, sortkonturerede barokranker. 1903 fandtes alteret liggende i stykker i kirkens vestende¹⁷. 1912 anbragtes det i koret⁸ og genopstilledes atter på sin rette plads 1941.

* *Altertavlen*, der mellem 1902 og 1941 indtog fløjaltertavlens plads, er skænket af pastor P. M. Johannsen 1902²¹ og består af et maleri af den opstandne Kristus i skyer, i en svær egetræsramme med søjler. Deponeredes under sidste hovedrestauration i den daværende tyske højskole.

Til en gotisk *†altertavle* hørte nogle figurer, en *†S. Jørgen* til hest, »et lille *†Mariabillede* foruden andre smaa Træbilleder af *†Apostlene*«, der nævnes i inventariet 1782¹⁹, og som i Danske Atlas (VII, 303) omtales som »forældede Billeder, som endnu ere Levninger fra de catholske Tider«. Måske er figurene identiske med de »verauktionirte Kirchenbilder«, der 1790 solgtes for 26 sk.⁷.

Altersæt, nyere, antagelig tysk maskinarbejde. En *†kalk*, fra 1670²², omtales endnu i indb. o. 1910. *†Kalk* anskaffedes 1757 for 30 mrk.¹⁰, muligvis den der i inventariet 1782¹⁹ omtales som skænket af sogneboerne for mange år siden.

Sygekalk 1820²³, formodentlig omlavet af en ældre, fra 1755(?). Den 11 cm høje kalk har rund fod, hvis standkant har skråtriflet hulstav; skaftet hviler på ni opadsvungne sølvtråde, hvorunder ligger en vinstengel med drueklase. Trådene slutter sig til det koniske skaft, smykket med graverede, lodrette siksaktråde, der ved overgangen til den runde knop løber ud i drevne aks. Ret bredt bæger med skrå, let udsvajende kanter. Herpå indprikket: »lens Iepsen Farber- Chatharina Iensens(!) 1755 — 1820«. — Sygekalken nævnes allerede i inventariet 1763¹⁸ som skænket af Jens Jepsen. — Stemplet med Tønder bymærke og PH i rektangel med kuglestavsramme for Paul Hansen I (Bøje 2856)²⁴. *Disk* med samme stempler og graveret bladranke. *Oblatæske* af blik.

Alterstager, to sæt næsten ens, af typen med slankt skaft, der har tre flade kugleled over og eet under en midtdelt, større kugle; det ene sæt, 13,5 cm høje, skænket 1719, svarende til Halk nr. 2 (p. 464), med graveret kursiv: »H. E. A. Lohmann Pastor — Fr. Christina Lohmanns — Anno 1719«, det andet par, 40 cm høje, skænket 1730, svarende til Burkal (p. 1634), med graveret kursiv: »Christen Petersen K. V. [kirkeværge] — Anna Petersen T. L. 1730«.

Alterkrucifiks, nyere, af gips; nu i norddørens niche. Et lille *†trækrucifiks*, som var solgt til Wippel og endnu 1790 var i familien Ratenburgs besiddelse, ønskede præsten at få tilbage til kirken⁷.

Til alterbrug nævnes i inventariet 1763¹⁸ en gammel *flygte*, et gammelt jern-† *ildfad* samt en *flyseslukker*.

†*Brudekrone* og *-smykke*, for hvilke præsten fik 3 mrk., omtales i præstens indtægtsoversigt 1848²⁵.

†*Messehageler*. Da de svenske ryttere havde taget den gamle messehagel, anskaffedes 1646 8 alen blommet italiensk sammet, 4 alen purpur »kronrasch«, 20 alen sølvgaloner og 5 ½ alen sølvkniplinger til en ny⁹.

†*Messeklokke*. 1782 hang over »kystrens« stol en lille klokke, som brugtes ved gudstjenestens indledning og afslutning¹⁹, antagelig den samme som 1741 benævnes korklokken¹⁰.

Alterskranke 1922²⁶, halvrund, med træbalustre. 1910 fandtes ingen skranke.

Døbefont, romansk, af granit, kummen (74 cm i tv.m.) af sortgrå og foden af hvidgrå granit med talrige sorte korn. Den glatte kumme har svagt buede, nedad stærkt smigede sider, der under et lille afsæt prydes med en række halvrunde buetunger; det korte skaft afsluttes af svær rundstav, mens den firkantede fod, der delvis er skjult i gulvet, har en flad rundstav, på hjørnerne afbrudt af udetaljerede menneskehoveder. 1866 maledes fonten med egefarve og dekoreredes »på passende måde«⁸, dvs. med buetunger foroven på kummen. I koret, lidt øst for triumfbuen, hvortil den o. 1922 flyttedes fra korets nordøsthjørne.

Dåbsfad og *-kande* moderne, af kobber, fadet med tre fisk og kraftige reliefbogstaver. 1782¹⁹ stod fonten »uden dåbsbækken«. Lille *ftinskål* 1786, med delfiner på hankene, nævnt i indb. o. 1910.

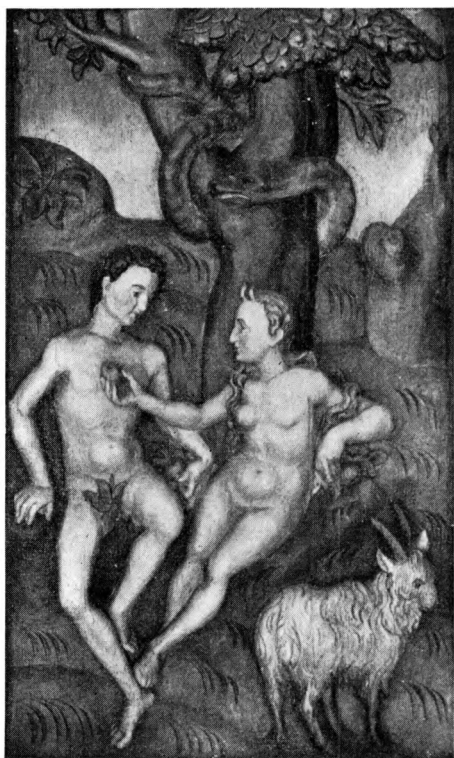
Korbuekrucifiks med sengotisk figur fra 1400'ernes slutning, på unggotisk kors, fra o. 1250—75. Korset, der mangler den øvre og nedre afslutning, er karakteristisk ved buen, der forbinder øvre korsarm med de vandrette arme (sml. Bjerning, Døstrup, Højer m.fl.). Korset har skarpkantede profiler, fra hvis yderste skråkant udgår små, ret rudimentære spiralblade. De vandrette korsarmes ender er retkantede med forsænkede relieffer i firpasfelt af Lukasoksen (til heraldisk højre) og Matthæusenglen, af hvilke især den sidste synes opskåret. Buens profil er to brede hultave skilt af en smal stav; hver halvdel består af to sammenstødende cirkelslag, der i sammenstødet har cirkelskiver med

E. M. 1956

Fig. 6. Tinglev.

Korbuekrucifiks, detalje (p. 1651 f.).

E. M. 1956

Fig. 7—8. Tinglev. Prædikestol, detaljer. 7. Storfelt. 8. Fra hjørnepilastre (p. 1653).

buster af skæggede mænd med skriftbånd, sikkert evangelister. Endnu i 1890'erne⁷ fandtes alle fire korsarmsender. — Kristusfiguren (fig. 6), ca. 150 cm høj, er af en gængs sengotisk type, beslægtet med Brede-gruppen (p. 1493). Lændeklædet er fladt og skarpt foldet med midt- og sidesnip; de skråt strakte arme, der er for korte og spinkle til den velskårne krop²⁷, og i øvrigt ikke passer, må skyldes en senere ændring, måske 1712, da Christen Petersen lod krucifikset reparere¹⁰. Figur og kors står siden 1941 i renset eg; den oprindelige staffering fjernedes allerede 1866⁷.

1826/28 blev krucifiksgruppen taget ned, antagelig fra sin plads over korbuen, hvor det hang 1809 (præsteindb.), og *†sidefigurerne*, Maria og Johannes, lå en tid lang i karnhuset; senere fjernedes de fra kirken, og kysteren stillede dem op i sin have, hvor de ifølge kirkekrøniken⁷ hurtigt rådnede op. — Da korbuebælken fjernedes i 1890'erne, opdagedes herpå en indskrift »med store, indbrændte bogstaver«: ».. IMILEN PREDIGSTUHL RENOVIRT . 614«²⁸.

— Efter flere omflytninger hænger krucifikset nu på skibets nordvæg.

*Prædikestol*²⁹ (fig. 7—10) i renæssance, af den såkaldte vestflensborgske type, fra Henrik Ringerincks værksted, formodentlig fra tiden efter 1614, da en *†*prædikestol renoveredes (sml. ovenfor), nærmest beslægtet med Kliple

Fig. 9—10. Tinglev. Prædikestol, detaljer. Storfelter (p. 1653).

E. M. 1956

1609 og Bov 1626 samt med forskellige sydslesvigske arbejder, bl.a. Sdr. Løgum (udat.) og Klixbüll 1618 (Kreis Südtondern)³⁰.

Stolen, der er af karnapform som Tønder-stolene, har i storfelterne under muslingeskalarkader værkstedets vanlige, fint udførte relieffer af syndefaldet (fig. 7), bebudelsen, fødselen (fig. 9), korsfæstelsen (med Maria og Johannes), opstandelsen (fig. 10) og himmelfarten, alle skåret efter gængse stik, opstandelsesscenen således efter Dürers lille kobberstikpassion. På hjørnerne er der pilastre, hvis baser er forkrøbninger i midtpartiets fodliste, ligesom kapitælerne danner fremspring i arkitraven; hver pilaster er smykket på den for den vestflensborgske type karakteristiske måde med beslagværk, endende i frugtbundtophæng, over og under figurer anbragt under baldakiner (fig. 8). Figurerne, hvis navne er indskåret med versaler i deres konsoller, er — regnet fra opgangen: »Salvator m[undi]«, »S. Petrus«, »S. Andreas«, »S. Jacobus mi.«, »S. Johannes«, »S. Philippus«, »S. Bartholeme«, »S. Thomas«, »S. Mattheo«, »S. Jacobus ma.«, »S. Judas Tadeo« og »S. Simon« (den sidste³¹ nyskåret 1941 af billedhugger Astrid Noack). I frise- og postamentfelterne versalindskrifter hørende til reliefferne, de første i kartouchefelt mellem fremspring med diademhoveder, de sidste med rosetprydede fremspring: 1) »Genes: 2. — Welckeres

da/ges dv darvan/ isst werstv/ des dodes sterven. 2) Lvc: 1. — Sv dv werst swa/nger werden im/ live vnde eine/ seon(!) geberen. 3) Lvc: 2. — Ivwis hvden de/ heilant gebaren/ de dar is Christvs/der here. 4) 1. Petri: 2. — Christvs hefft/ selvest vnse/ svnde geoffert/ an sinem live. 5) Mat: 28. — Ick wedt dat gi/ isevm den gegrv/tziden soeken/ he is vpgestan. 6) Epes: 4. — He is vpgefaren/ in de hoge vnde/ hefft dat gefenc/nisse gefangen». Som hængestykker er anbragt englehoveder, kartoucher samt smalt bladophæng, der ikke skjuler stolens lave, polygonale underdel, der er smykket med tætsiddende, lodrette, aflange bosser, hvorunder rundliste og tandsnit; stor hængekugle med frugt-bundter og drejet hængespир. — Den samtidige opgang, der er formet som et trapez, dvs. at den er bredere forneden ved døren end oppe ved prædikestolen, har tre fyldinger med kannelerede rammestykker, gennemløbende frise- og postamentfelt samt tandsnit under den udkragede gesims. Døren, der er formet ganske som i Kliple, har kannelerede poster, midtpå afbrudt af ædelstensbosse og med punkter over hver kannelure; glat frisefelt under tandsnitliste. Den stumpvinklede gavl, med fod- og topspir, har buste af Kristus (fig. 11) i gavlfeltet. Dør fra 1826 med frisefyldinger, den store midtfylding med stor rude; muligvis oprindeligt låsebeslag. Trappeopgangen har utvivlsomt oprindeligt gået vinkelret på stolens første felt. — Himlen, af samme plan som stolen, har frise og profiltandsnit, på hjørnerne afbrudt af bøjler med diademhoveder. De store, rigt udformede topstykker er kartoucheformede om medailloner med englehoved; på retkantspir over hjørnerne står stærkt bevægede putti med lidelsesredskaber; barnet med eddikesvampen er meget primitivt udført og tilsat, da stolen fik sin barokstaffering. Hængestykkerne svarer omtrent til stolens. Under loftet pålmede stjerner samt hængedue.

Oprindelig har stolen stået med en partiel staffering, sikkert som Kliplevs. Nu er der under en interesseløs bemaling fra 1866⁸ fremkaldt en i rødt, grønt, blå, gråt og gyldent holdt barokstaffering, hvis maler har sat følgende indskrift i vægfeltets bueslag: »Joh. Hinr. Brockmann Pinxit Anno 1747«. Opgangens fyldinger er rødt-hvidt marmorerede. En gylden indskrift med fraktur og versaler i frisen meddeler, at »Hans Bendixen³² og hans Hustru Helena Bendixin til Gerrebeck haver ladet denne Prædike-Stoel pryde og staffere Anno 1747«. I himlens frise moderne fraktur fra Matth. 10,20. — Stolen er nu anbragt østligt på skibets sydvæg, nær midten, med opgang fra øst.

*Stoleværk*³³ fra sidste restaurering, dog er bibeholdt de gamle frisefyldinger, med aftrappet midtparti, fra det tidligere stolesæt, fra 1826 (sml. †mindetavle), udført af tømrmester Peter Petersen⁸; de øverste stader i nord og syd har mindre fyldinger og herover en gennembrudt ringfrise som på det oprindelige østpanel, der nu indgår i alterbordsforsiden (p. 1648). De østligste stolegavles cirkulære topstykker, med skrå gennembrydninger i cirkelfelt, afsavedes 1931.

I de genanvendte dørfyldinger er fremkaldt en nydelig staffering, sløjfeophængte blomsterbuketter på blågrøn bund. †*Stolestaderne*³⁴ fra før 1826 var ifølge kirkekrøniken⁷ ganske simple; de bestod af tykke, næsten uhøvlede brædder og var uden døre; kun mandsstolene havde ryglæn.

En høj *smedejernsopstander*, beregnet til hatteknage, smykket med mange volutter og med topspir, var ifølge et ældre fotografi anbragt i østligste mandsstade, tilhørende familien Bendixen⁷ (sml. åben †begravelse p. 1656).

†*Præste-* og †*degnestol*, med enkle fyldinger og foroven lav frise med balustersøjler, fjernedes 1931 fra korets nordøst- og sydøsthjørner. I degnestolen stod indskriften: »Nis Hansen Ao. 1646«⁷.

Jernbunden †*kiste*, hvori blyet opbevaredes 1782¹⁹, stod »bag i« tårnet.

†*Pulpitur* opførtes 1642⁹.

Orgel 1876³⁵, fra Marcussen og søn, Åbenrå, med ni stemmer, et manual og pedal. Nygotisk façade med tre spidsbuer, på samtidigt pulpitur⁸ med balustrade bestående af spinkle, drejede søjler og båret af 12 toskanske søjler; i tårnrummet.

Præsterækketavle skænket af P. Kr. Andersen efter restaureringen. †*Præsterækketavle*, nævnt i inventariet 1816³⁶, med fortegnelse, på tysk, over præsterne siden reformationen, hang i kirkens vestende⁷.

†*Mindetavler*. 1) 1830, til minde om kirkens hovedstandsættelse 1826, hvor bl.a. nævnes »mit neuen Stühlen versehen und angemalt«; signeret »N. Nissen, Maler«. 2) Indskrift på tysk vedr. kirkens legater og legatsstiftere 1735—1877 og 1883. Begge tavler på skibets vestvæg (indb. 1931).

**Maleri*, »Eet er fornødent«, efter Dorph, udført af Pedro Schmiegelow, findes nu i kommuneskolen³⁷.

Tre †*olietryk* af Luther, Kristus på korset og Melancthon, skænket 1883 af skolebørn⁷; oprindelig i våbenhuset (sml. p. 1657, note 12).

Marmorrelief 1885, Josef tyder i fængslet ægypternes drømme, af Jeremias Christensen³⁸. På skibets nordvæg.

Lysekroner fra 1946.

Kirkeskib »Albertine«³⁹, linieskib, udført af maler Stadsholdt, Tinglev. På agterspejlet, med relief af S. Jørgen, malet 1685—1930.

Klokke 1784, støbt af Beseler, Rendsborg. Indskriften, med versaler, om halsen: »Me fudit Bartold Ionas Beseler in Rendsburg«. På legemet: »Soli deo gloria. Ved ilden ødelagtes ieg (1783), men blev nu til paa nye igjen (1784). Giv Gud nu lykke, at min lyd maa(!) minde alle til dig hen. Herr Ulrich Anton Petersen pastor loci«. Bokkokoornamenter i frise og over slagringen; 101 cm i tv. †*Klokke* 1525. Ifølge Abildgaards dagbog (p. 162) med indskriften: »Anno + domini + m + d + xxv + maria + mater + gr(ati)e + mater + mis(ericordie) + tv nos ab hoste + protege + in + ora + mortis« (»I Herrens

år 1525. Maria, nådens og barmhjertighedens moder, skærm du os mod fjenden i dødens time»). †*Messeklokke*, se p. 1651.

GRAVMINDER

†*Epitaf* (?). En marmortavle »med marmorpostamenter« fandtes ifølge præsteindb. 1809 på væggen nord for alteret.

Åbne †*begravelser* fandtes dels lige ud for prædikestolsstadet, tilhørende familien Bendixen, dels på kirkens sydside, tilhørende »der Gerrebeker«⁷.

Mindesten på kirkegården, 1) 1922 over 71 faldne fra sognet i 1. verdenskrig, 2) 1925, efter tegning af arkitekt Carl Brummer, på fællesgraven for 16 engelske, franske og russiske soldater, døde i krigsfangelejren på Gårdeby mark.

KILDER OG HENVISNINGER

LA. Åbenrå. Tinglev præstearkiv: Bb 1— Bb 4. 1859—1918. Kopibøger. — Bd 9. 1719—1917. Sager til aktfortegnelsen, lægget 1810—1915. Akten betr. die kirchlichen Bausachen. — Bd 12. Sager til aktfortegnelsen. 1737—1901. Akten betr. das kirchliche Rechnungswesen. — Bd 14. 1740—1902. Korrespondancesager. — Ca 1. 1711—1897. Kirkeregnskabsbog. — Ca 3. 1883—98. Kirkeregnskabsbog. — Ca 5. 1827—1906. Regnskab for Tinglev kirkes reparationsfond. — Cc 1. 1782—1895. Kirkeinventarier. — H 1. Kirkekrønike. — *Tønder provstearkiv:* 1636—1865. Tinglev kirke-regnskabsbog. — Sager vedr. Tinglev sogn I, lægget 1783—1919. Bausachen, Kirchhof. — *Tønder kirkevisitatorium:* sager vedr. Tinglev. — Aflev. fra Kiel: C VI 2, nr. 676. 1621—1800. Betr. die Kirche zu Tinglef. — C VI 2, 677. Inventarium der Kirche zu Tinglef. — Se i øvrigt arkivalier for Tønder provsti i almindelighed p. 932. — Præsteindberetning 19. aug. 1809 ved F. W. Schmidt (NM). — Brev af 16. marts 1811 fra slesv.-holst. kancelli til den kgl. kommission til oldsagers bevaring ang. tilladelse til at nedtage en marmortavle i koret (NM). — Kirkeforstanderskabets Protokolbog 16. Mai 1875 ff. (ved embedet). — Synsforretning 1921 (NM). — Kirkeklokkecirkulære af 1918, besvaret 1922 (NM). — Museumsindberetninger af S. A. Claudi-Hansen o. 1910 og P. Kr. Andersen 1931 (prøveafdækning og istandsættelse af to stoledøre samt forundersøgelse af inventar), 1941 (istandsæt. af stoledøre) og 1942 (istandsæt. af inventar). — Undersøgelse og beskrivelse ved Elna Møller og Erik Moltke 1956.

Haupt II, 612 f. — P. Kr. Andersen: Tinglev Kirkes Restaurering, i Sønderjydske Maanedsskrift 19. årg., 1943, p. 9—14. — J. M. Holm, i Den nordslesvigske Kirke (red. H. Hejselbjerg Paulsen) IT, 1948, p. 141 ff.

¹ Danske Atlas VII, 302 f. ² Diplomatarium Danicum 2. rk. II, nr. 389. ³ Sejdelin: Diplomatarium Flensburgense II, 166. ⁴ Acta Pontificum Danicum nr. 3889 og 3965.

⁵ J. M. Holm, i Den nordslesvigske Kirke, II, 141. ⁶ 1556 omtales det, at menigheden vilde afsætte præsten på grund af strid om tienden (De Hansborgske Registranter, ved Caroline Emilie Andersen, I, 1943, p. 56. ⁷ Tinglev præstearkiv: H 1. Kirkekrønike.

⁸ Tinglev præstearkiv: Bd. 9. 1719—1917 etc., lægget 1810—1915. ⁹ Tønder provstearkiv: 1636—1865. Tinglev kirkeregnskabsbog. ¹⁰ Tinglev præstearkiv: Ca 1.

1711—1897. Kirkeregnskabsbog. ¹¹ Det heri indsatte brædt med religiøs indskrift er

ifølge kirkekroniken (note 7) fra 1886.¹² Våbenhuset, som ifølge kirkekroniken (note 7) indtil da havde lignet et »Rumpelkammer«, blev forsynet med flisegulv, og i de tre østre blændinger opsattes olietryksbilleder af Luther, Kristus på korset og Melanchton samt over indgangen til kirken en jernbogrulle med indskrift: Gud være mig Synder naadig.¹³ Ifølge en overlevering, optegnet i kirkekroniken (note 7) var spiret tækket med blankt metal, som kunde ses fra Nordsøen; fjenden kunde således sætte sin kurs efter Tinglev kirke, og derfor blev kobbretaget forbudt.¹⁴ Tønder kirkevisitatorium: C VI 2, nr. 676. 1621—1800 etc.; sml. SJyAarb. 1941, p. 38 f. og Haupt, i *Kunstkalender Schleswig Holstein*, 1912, p. 59.¹⁵ LA. Åbenrå. Tønder provstearkiv: 1836—63, 1875. Visitatsberetninger.¹⁶ Korets gipsloft var muligvis fra 1859 som bjælkerne, hvorimod skibet endnu 1910 havde brædder på undersiden af bjælkerne; 1921 omtales det som gipset (syn 1921).¹⁷ Tinglev provstearkiv: sager vedr. Tinglev sogn I, lægget 1783—1919 etc.¹⁸ Tønder præstearkiv: Bd 12. Sager til aktfortegnelsen. 1737—1901 etc.¹⁹ Tønder kirkevisitatorium: C VI 2, nr. 677. Inventarium etc.²⁰ Sml. Georg Garde: *Alterbordsforsiden fra Torslunde og dens grafiske Forbilleder*, i Aarb. f. nord. Oldkynd. 1955, p. 125 ff. samt *Reallexikon zur deutschen Kunstgeschichte*, I, Stuttgart 1937, spalte 579 ff.²¹ Landeskonservators arkiv.²² Ifølge rgsk. for 1669 (note 9) omtales en ny sølvkalk.²³ Ifølge rgsk. for 1820 fik guldsmed Hansen 2 rdl. herfor (note 10).²⁴ Sig. Schoubye: *Guld- og sølvsmedemærker fra Tønder og Tøndereregnet*, Tønder 1958, nr. 70.²⁵ Tinglev præstearkiv: Bb 1. 1839—58. Kopibog.²⁶ Kirkeforstanderskabets protokolbog 1875 ff.²⁷ Ved en undersøgelse i 1890'erne konstateredes, at ryggens hulhed var dækket af »en grov dug« (note 7).²⁸ Præsteindb. 1809 omtaler indskriften ».. hinter davon (o: sidefigurerne) steht .. Renovirt 1614«. ²⁹ Karl Stork: *Beiträge zur Niedersächsischen Kunstgeschichte des Barock*, i *Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte*, 61. Bd., 1933, p. 198 ff., med henvisning til Jenny Müller: *Holzbildwerke aus der Werkstatt Heinrich Ringelings in Flensburg*, i *Festschrift des Kunstgewerbemuseums zu Flensburg*, 1928, p. 137 ff. m. fl. andre.³⁰ *Kunstdenkm. Südtondern* p. 235 og flg. 139 samt p. 146.³¹ I 1860'erne nedrev et såkaldt koldt lyn en apostelstatue fra prædikestolen (note 7).³² Ifølge en overlevering, nævnt i kirkekroniken (note 7) skulde prædikestolen ligeledes være skænket af familien Bendixen, der dog ifølge præsten først optræder i sognet 1690.³³ Der var ialt bevaret 60 døre, hvoraf hovedparten anvendtes; to døre, med numrene 8 og 11, kom til Tønder museum (mus. nr. 2514).³⁴ *Stolestaderegistre* er bevaret fra 1621 og 1684, Tønder kirkevisitatorium: C VI 2, nr. 676. 1621—1800 .³⁵ Tinglev præstearkiv: Ca 5. 1827—1906 .³⁶ Tinglev præstearkiv: Bd 12. Sager til aktfortegnelsen. 1737—1901.³⁷ Trap p. 381.³⁸ SJy. *Maanedsskr.* 1. årg. 1924—25, p. 122.³⁹ H. Henningsen: *Kirkeskibe*, 1950, p. 164.

E. M. 1956

Fig. 11. Tinglev. Prædikestol, detalje fra opgangen (p. 1654).